

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-18>

УДК 338.2

ДИНАМІКА РОЗПОДІЛУ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ МІЖ ДЕРЖАВНИМ І РЕГІОНАЛЬНИМИ БЮДЖЕТАМИ

DYNAMICS OF THE DISTRIBUTION OF TAXES AND FEES BETWEEN STATE AND REGIONAL BUDGETS

Ткачук Віталій Валерійовичкандидат економічних наук, доцент,
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8529-9632>**Tkachuk Vitalii**

Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University

В процесі дослідження проведено аналіз перерозподілу податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами. Досліджено динаміку зміни пропорції розподілу податків і зборів протягом останніх років з характеристикою усіх обов'язкових платежів та їх частки в тих чи інших категоріях наповнюваності. Проведена характеристика непрямих податків, таких як мито, податок на додану вартість, акциз і їх роль в формуванні місцевих бюджетів. Для порівняння досліджено інші види податків та зборів в контексті їх наповнюваності бюджетів різних рівнів. Основна увага аналізу сконцентрована на формуванні місцевих бюджетів в умовах процесів децентралізації та інших викликів зовнішнього середовища. Проведено дослідження впливу місцевих органів влади на повноту бюджету з одночасною зацікавленістю розвитку економічних процесів на місцях і формування сприятливого інвестиційного клімату та налагодження ефективної комунікації з місцевими громадами та бізнесом.

Ключові слова: податкові надходження та збори, державний та місцеві бюджети, прямі та непрямі податки, акциз, мито, податок на додану вартість, податок на прибуток, екологічний податок, місцеві податки та збори.

In the course of the research, an analysis of the redistribution of tax revenues between the state and local budgets was carried out. The dynamics of changes in the proportion of the distribution of taxes and fees during recent years were studied, with the characteristics of all mandatory payments and their share in certain categories of occupancy. Characterization of indirect taxes, such as customs duty, value added tax, excise duty and their role in the formation of local budgets, was carried out; for comparison, other types of taxes and fees were studied in the context of their fullness in budgets of different levels. The main focus of the analysis is on the formation of local budgets in the conditions of decentralization processes and other challenges of the external environment. Characterization of the influence of local authorities on the completeness of the budget with the simultaneous interest in the development of economic processes in places and the formation of a favorable investment climate and the establishment of effective communication with local communities and businesses has been carried out. They came to the conclusion that the redistribution of income should harmoniously regulate the development of national processes while simultaneously taking into account regional features, since the tax system in its structure also has a regulatory function, the importance of which must be taken into account. And as a result, it was noted that the decentralization process currently taking place in our country requires a redistribution of state resources based on parity, democracy, agreement and consensus in the distribution of both the revenue and expenditure parts of the budgets of different levels. Today, a number of powers of the management and financial side have been transferred to local authorities, accordingly, responsibility, including financial, is also transferred to the regional government, which is forced to resolve the obligations imposed on it, and this requires significant financial resources.

Keywords: tax revenues and fees, state and local budgets, direct and indirect taxes, excise duty, customs duty, value added tax, income tax, environmental tax, local taxes and fees.

Постановка проблеми. Механізм оподаткування є однією з ключових ланок фінансової системи. Функціонування держави напряду залежить від її ефективного, відрегу-

льованого, а основне науково обґрунтованого податкового механізму, як в регіональному так і в загальнодержавному рівнях. Визначення ролі податкових надходжень у формуванні

доходів бюджетів різних рівнів, здійснюється аналізом динаміки їх абсолютних та відносних значень, як що до зведеного бюджету, так і що до бюджетної системи в умовах постійного коригування норм бюджетного та податкового законодавства, що стає актуальним та своєчасним і вимагає ретельного дослідження в контексті наповнення та перерозподілу податкових надходжень.

Оподаткування є не лише основою наповнення бюджетів різних рівнів але і головним інструментом регулювання економічної діяльності, як на загальнодержавному так і на місцевому рівнях. Свою думку з цього приводу висловлює вітчизняний вчений А. Крисоватий податковим регулюванням вважає систему “економічних засобів оперативного втручання в хід виконання податкових зобов’язань і сукупність заходів, що здійснюються через наявність регулятивних механізмів, які закладені в структурі окремого податку, та завдань, що перед ними ставляться” [4]. Отже за допомогою оподаткування держава може не лише стимулювати розвиток окремих галузей виробництва шляхом зниження податкових ставок або встановлення податкових пільг, а й стримувати діяльність суб’єктів господарювання шляхом збільшення податкового тиску та зміни економічні умови. В результаті чого податкова діяльність виступає важелем в регулювання економіки, як на місцях так і в загальнодержавному рівні. Регулювання підприємницької діяльності системою податкових механізмів є, зазвичай, важливою функцією податків, але основна причина їх застосування – фіскальна. Цілісність та наповнення як державного так і регіонального бюджетів, безпосередньо залежить від ефективності, простоти та прозорості фіскальної політики, яка одночасно з строгістю виконання повинна бути зрозумілою, доступною та орієнтованою на розвиток економічних процесів, як в контексті всієї держави так і окремого регіону зокрема. Важко переоцінити важливість такої політики в сучасних умовах ведення військового стану, нестабільності національної економіки та великого бюджетного дефіциту, оскільки суб’єкти господарювання сьогодні, як ніколи, відчують на собі наслідки швидко мінливого зовнішнього середовища та змін, що відбуваються навколо. Будь-які дії у напрямі удосконалення податкової системи та підвищення ефективності фіскальної політики можуть призвести до позитивних економічних зрушень, активізації підприємницької діяльності та, як наслідок, покращення добробуту

громадян. Зважаючи на вищевикладене, актуальність наукового дослідження, спрямованого на вивчення ролі податкової системи у формуванні бюджету України в цілому та регіонів зокрема.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженню ролі податкової системи присвячено чимало наукових праць, багато аспектів цієї теми вивчено науковцями. Серед сучасних українських науковців, які досліджували питання доцільності реформування податкової системи, варто назвати О. Балашова, З. Варналія, В. Геєця, А. Гречка, О. Гурнака, Т. Єфименко, Ю. Іванова, Т. Кошук, А. Крисоватого, О. Молдована, А. Поддєрьогіна, А. Соколовську, В. Суторміну, В. Федосова, Л. Шаблисту та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми (постановка завдання). На сьогодні, недостатньо висвітлено роль місцевих бюджетів в контексті їх наповнюваності, а саме рівня податкових надходжень та податкового навантаження на місцях, де основну увагу зосереджено на принципах та стратегії децентралізації влади та розширення бюджетної автономії регіонів, як основного принципу регулювання економічними процесами на місцях. Наразі відсутні дослідження результативності місцевого бюджетного наповнення, здійснення реформи розвитку місцевого самоврядування та його зв’язок з процесами оподаткування в Україні з точки зору адміністративних, бюджетних і безпекових аспектів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є поглиблення теоретико-практичних засад сутності, складу та структури податкових надходжень, їхньої ролі у наповненні бюджетів різних рівнів.

Викладення основного матеріалу дослідження. На сьогоднішньому етапі державного менеджменту відбуваються процеси децентралізації державного управління, де ряд повноважень переходить до місцевих органів влади, перерозподіляється повноваження тих чи інших владних структур, формується ряд інноваційних механізмів управління, передається також і відповідальність за досягнутий результат. Але за досягненням результату стоїть вмілий і професійний менеджмент з гарантованим високим фінансовим забезпеченням, фундаментом якого є відрегульовані та стабільні податкові надходження, що залишаються на місцях, де здійснюються владні повноваження. І потрібно також зауважити, що основна ідея цих реформ, які органи

влади прагнуть реалізувати, це підвищення рівня життя громадян та їх добробуту, формування сприятливого клімату для розвитку підприємництва в своєму регіоні.

Згідно законодавства України доходами бюджету вважаються:

- 1) податкові надходження;
- 2) неподаткові надходження;
- 3) доходи від операцій з капіталом;
- 4) трансферти;
- 5) цільові фонди.

Дана класифікація запроваджена Постановою Верховної Ради України № 327/96-ВР від 12 липня 1996 р. "Про структуру бюджетної класифікації України": і саме у цьому документі вперше окреслено чинний донині склад бюджетних доходів. В результаті чого зауважимо, що податкові надходження є лише однією зі складових доходів бюджету. Тільки з ухваленням Бюджетного кодексу України, що набув чинності з 1 січня 2011 р., законодавець врешті роз'яснив сутність поняття: як зазначено у ст. 9 [10], під податковими надходженнями розуміють "встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори". Неврегульованість цього аспекту призвела до того, що до початку 2011 р. в нашій країні мала місце неузгодженість обов'язкових платежів, визначених податковим і бюджетним законодавством.

Провівши аналіз податкових надходжень відмітимо, що склад і структура наповненості бюджету змінювалися в динаміці внаслідок перегляду норм податкового та бюджетного законодавства. Так скажімо на 31 грудня 2010 р. в Україні стягувалося 25 загальнодержавних та 14 місцевих податків і зборів (обов'язкових платежів), що значно ускладнювало систему ведення розрахунку та розподілу податків на категорії, але в подальшому було враховано ряд зауважень і як наслідок з ухваленням Податкового кодексу України відбулося скорочення їх кількості до 18 та 5 податків і зборів відповідно. Сьогодні податкова система охоплює 8 загальнодержавних податків і зборів та 4 місцевих податків і зборів. Коригування, що сталися у складі місцевих податків і зборів, були доволі суттєвими і в результаті дали можливість уніфікувати систему ведення податкових розрахунків.

Становлення податкового законодавства проходить одночасно з змінами в системі ведення державного управління, а саме впровадження принципів децентралізації, делегування повноважень на місцях та передачі відповідальності за прийняті рішення на місцеві

органи влади. В результаті відмітимо, що умовою реалізації тих чи інших рішень є вчасне і повноцінне фінансове їх забезпечення, запорукою чого є збалансований та відрегульований місцевий бюджет з стабільними статтями наповнення цього бюджету. Визначальна роль у наповненні доходів бюджету належить встановленим у бюджетному законодавстві нормативам зарахування податків і зборів до бюджетів. Пропорції розподілу податків і зборів між бюджетами за останні десятиліття зазнали певних змін, відбулося ряд коректив, але потрібно ще багато працювати в цьому напрямку оскільки умови сьогоденного ведення бізнесу та змін в державному управлінні та ряду викликів зовнішнього середовища потребують адекватної реакції тавідповіді.

Нами проведено дослідження динаміки перерозподілу податкових надходжень в структурному вимірі протягом п'ятнадцяти останніх років. Проводячи аналіз непрямих податків ми можемо відмітити ряд особливостей та закономірних паралельно розвиваючих позицій, а саме, перерозподіл податку на додану вартість, де основні надходження направлені на формування державного бюджету і відрахувань в місцеві бюджети немає, оскільки всі надходження формують лівову частку державного бюджету. Інший непрямий податок такий як мито також сплачується аналогічним чином. Дещо відмінна ситуація спостерігається і з іншими непрямим податком, таким як акцизний податок, де основна направленість, це державний бюджет. Хоча і розглядається і позитивна динаміка розподілу в сторону наповненості місцевих бюджетів та у 2018 році він становив (10,4%) а в 2022 згідно постанови Кабінет Міністрів України від 27.09.2022 р. № 1059 затвердив зміни до Порядку зарахування частини акцизного податку де встановлена частка для автоматичного розподілу між місцевими бюджетами частини (13,44%) акцизного податку що дасть можливість додатково наповнити бюджет місцевих громад та направити їх на вирішення нагальних проблем регіонів. Аналізуючи місцеві бюджети відмітимо, що в окремих громадах надходження від акцизного податку складає третину надходжень бюджету.

Прямі податки також мають свою особливість розподілу так скажімо екологічний податок справляється за такі види порушення природного середовища, як:

– викиди забруднювальних речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення;

– скиди забруднювальних речовин безпосередньо у водні об'єкти. Шкідливі компоненти у водне середовище також попадають як зі стаціонарних, так і з пересувних джерел забруднення;

- розміщення відходів;
- утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені);
- тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк [9].

Парадоксальність цього виду податку є те, що основне забруднення та екологічна загроза здійснюється на місцях, а стягнення йде в загальнодержавний бюджет, хоча потрібно відмітити, що за останні роки спостерігається позитивний баланс у напрямку розподілу даного податкового надходження від 35,0% 2007 року до 43,5% відрахувань 2018 року.

Подібна ситуація спостерігається і в системі рентних платежів, де також використання тих чи інших природних ресурсів відбувається в регіонах їх розташування, а основний відсоток сплати в більшості направлений на формування державного бюджету, але все таки з позитивною динамікою по врахуванні інтересів місцевих громад. Відрахування здійснюється відповідно до Податкового кодексу України, де рентна плата – загальнодержавний податок, який сплачується:

- за користування надрами для видобування корисних копалин;
- за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин;
- за користування радіочастотним ресурсом України;
- за спеціальне використання води;
- за спеціальне використання лісових ресурсів;
- за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України [8].

Окремого аналізу заслуговують місцеві податки та збори які є базовим наповнювачем місцевих бюджетів, де основний вид надходжень складає податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, туристичний збір, збір за місця для паркування транспортних засобів, плата за землю, транспортний збір тощо. Специфікою цих податків і зборів є те, що він є основним для наповнюваності місцевих бюджетів і одночасно ставка корегується місцевими радами утворюючи взаємозв'язок та взаємозалежність ставки та

рівня надходження коштів і одночасної відповідальності за ці позиції.

Висновки. Провівши наше дослідження ми можемо зробити наступні узагальнення, отримання податкових надходжень є основою у наповненні як загальнодержавного так і регіональних бюджетів. Перерозподіл надходжень має гармонійно регулювати розвиток загальнодержавних процесів з одночасним врахуванням регіональних особливостей, оскільки податкова система в своїй структурі має і регулюючу функції важливість якої потрібно враховувати.

Протягом ряду останніх років основними джерелами наповнення регіональних бюджетів різних рівнів залишаються податок на додану вартість, податок на доходи фізичних осіб, акцизний податок та податок на прибуток підприємств де поступово зростає значення місцевих податків зборів. Дані податки (окрім місцевих податків і податку на доходи фізичних осіб) мають найбільше значення і при формуванні доходів державного бюджету.

Склад бюджетоформуючих податків відрізняється для окремих груп місцевих бюджетів, залежно від рівнів бюджетної системи. Виняткове значення у наповненні місцевих бюджетів відіграють податок на доходи фізичних осіб, місцеві податки і збори, акцизний податок, тимчасово запроваджені надходження для фінансового забезпечення реалізації заходів згідно з п. 33 розділу VI Бюджетного кодексу України [10].

Процес децентралізації, що проходить на сьогодні в нашій державі вимагає перерозподілу державних ресурсів на основі паритетності, демократичності, погодженості і консенсусу в розподілі як дохідної так і витратної частини бюджетів різних рівнів. А отже при удосконаленні податкової системи і формуванні податкової політики в державі і регіоні, на думку вченої Л. Шаблістої, яким свою чергу пропонує виокремити наступні: принцип множини податків; системність і внутрішня цілісність оподаткування; платоспроможність (податкоспроможність); рівнонапруженість; розумна достатність; стабільність; гнучкість; ефективність [6]. І оскільки на сьогодні ряд повноважень управлінської та фінансової сторони передано на місця, відповідно і відповідальність та вимоги в тому числі фінансова також перекладається на регіональну владу, яка змушена вирішувати поставлені на неї зобов'язання, а це потребує значної професійної підготовки, фінансових ресурсів та бюджетних надходжень, які формуються системою податків та зборів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Варналій З., Романюк М., Білик Р. Податкове стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2018. Випуск 40. Частина I. С. 52–59.
2. Геєць В. М. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки. *Економіка України*. 2012. № 11. С. 4–22. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_11_2.
3. Кириленко О. Дохідна база місцевих бюджетів в умовах реформування бюджетної та податкової системи. Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ : матеріали наук. конф. проф.-викл. складу. Тернопіль : Вектор, 2011. С. 6–10.
4. Крисоватий А. Інституційна трансформація теорії податкової політики соціально-ринкової держави. *Світ фінансів*. 2010. № 1. С. 62–73.
5. Сторонянська І., Бенювська Л. Податкові надходження в структурі доходів державного та місцевих бюджетів: регіональний вимір. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. "Економіка"*. 2015. Вип. 1. С. 257–263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_1_47.
6. Шабліста Л. М. Податки як засіб структурної перебудови економіки : наук. вид. Київ : Інститут економіки НАН України, 2000. 217 с.
7. Южко С. В. Роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджету. *Світ фінансів*. 2019. № 3 (60). С. 139–149.
8. Податковий кодекс України від 01.01.2017 № 2755-17 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20170101>.
9. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII. URL: <http://www.golos.com.ua/Article.aspx?id=370431>.
10. Бюджетний кодекс України. № 2456-VI від 08.07.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

REFERENCES:

1. Varnaliy Z., Romanyuk M., Bilyk R. (2018) Tax stimulation of the development of small and medium-sized enterprises in Ukraine. *Formation of the market economy in Ukraine*. Issue 40. Part I, p. 52–59. [in Ukrainian]
2. Geets V. (2012) About unity and contradictions in the development of society, state and economy. *Economy of Ukraine*, vol. 11, p. 4–22. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_11_2.
3. Kyrylenko O. (2011). Dohidna baza mistsevyh biudzhetyv v umovah reformuvannia biudzhetnoi ta podatkovoi systemy [The revenue base of local budgets in terms of reforming the budget and tax system]. *Methodolohichni problemy finansovoi teorii ta praktyky v umovah provedennia systemnyh reform – Methodological problems of financial theory and practice in conditions of systemic reforms*. Ternopil: Vektor. [in Ukrainian]
4. Krysovaty A. (2010) Institutional transformation of the theory of tax policy of the social-market state. *World of Finance*, vol. 1, pp. 62–73. [in Ukrainian]
5. Storonianska I., Benovska L. (2015) Podatkovi nadhodzhennia v strukturі dohodiv derzhavnoho ta mistsevyh biudzhetyv: rehionalnyi vimir [Tax revenues in the structure of state and local budget revenues: a regional dimension]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universitetu. Ser. Ekonomika – Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Ser. Economy*, vol. 1, pp. 257–263. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvmdue_2015_1_47.
6. Shablysta L. (2000) Taxes as a means of structural restructuring of the economy: Science. view. Kyiv: Institute of Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine, 217 p. [in Ukrainian]
7. Yuzhko S. (2019) The role of tax revenues in the formation of budget revenues *World of Finances*, vol. 3 (60), pp. 139–149. [in Ukrainian]
8. Tax Code of Ukraine dated 01.01.2017 No. 2755-17 / Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20170101>.
9. On amendments to the Tax Code of Ukraine and some legislative acts of Ukraine regarding tax reform: Law of Ukraine dated 12.28.2014 No. 71-VIII. Available at: <http://www.golos.com.ua/Article.aspx?id=370431>.
10. Biudzhetni kodeks Ukrainy. No 2456-VI vid 08.07.2010 [Budget Code of Ukraine]. (2010, July, 8). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.